

QASHQADARYO VILOYATIDA BALIQCHILIK XO'JALIKLARINI BOSHQARUV MEXANIZMLARINING AMALDAGI HOLATINING IQTISODIY TAHLILI

Beglayev Uchqun Xurramovich

Toshkent davlat agrar universiteti Biznesni boshqarish kafedrasida dotsenti i.f.f.d (PhD)

E-mail: beglayevuchqun@gmail.com

[ORCID:0009-0008-9491-6613](https://orcid.org/0009-0008-9491-6613)

ECONOMIC ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF MANAGEMENT MECHANISMS OF FISHERIES IN THE KASHKADARYO REGION

Beglayev Uchkun Khurramovich

*Associate Professor of the Department of Business Management, Tashkent State Agrarian
University i.f.f.d (PhD)*

E-mail: beglayevuchqun@gmail.com

[ORCID:0009-0008-9491-6613](https://orcid.org/0009-0008-9491-6613)

Annotatsiya: Mazkur maqolada Qashqadaryo viloyatida faoliyat yuritayotgan baliqchilik xo'jaliklarining boshqaruv mexanizmlarining amaldagi holati iqtisodiy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqot davomida hududda baliqchilik tarmog'ining rivojlanish tendensiyalari, ishlab chiqarish hajmi, resurslardan foydalanish samaradorligi, boshqaruv tizimidagi institutsional va iqtisodiy omillar o'rganildi. Shuningdek, baliqchilik xo'jaliklarida moliyaviy boshqaruv, investitsion faoliyat, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari hamda zamonaviy boshqaruv usullarining amaliyotdagi ahvoli baholandi. Tahlillar natijasida tarmoqda ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, xarajatlarni optimallashtirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va boshqaruv tizimini takomillashtirish zarurligi aniqlandi. Maqolada baliqchilik xo'jaliklarini boshqarish samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: baliqchilik xo'jaligi, boshqaruv mexanizmi, iqtisodiy tahlil, akvakultura, ishlab chiqarish samaradorligi,

resurslardan foydalanish, investitsiya faoliyati, davlat qo'llab-quvvatlashi, innovatsion texnologiyalar, moliyaviy boshqaruv.

Abstract: This article provides an economic analysis of the current state of management mechanisms in fish farming enterprises operating in Qashqadaryo viloyati. The study examines the development trends of the regional fishery sector, production volumes, efficiency of resource utilization, as well as institutional and economic factors affecting management systems. In addition, the article evaluates financial management practices, investment activities, government support mechanisms, and the implementation level of modern management approaches in fish farming enterprises. The findings reveal the necessity of increasing production efficiency, optimizing costs, introducing innovative technologies, and improving management systems within the sector. The article also presents scientific and practical recommendations aimed at enhancing the effectiveness of fish farming management mechanisms.

Key words: *innovative financial technologies, Fintech, banking system, evaluation indicators, digital transformation, efficiency indicators, innovation potential, KPI, Fintech audit, financial market.*

Kirish

Bugungi kunda dunyo miqyosida oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, aholini sifatli oqsil manbalari bilan uzluksiz ta'minlash hamda agrar tarmoqlarning eksport salohiyatini oshirish masalalari davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanmoqda. Shu jihatdan baliqchilik tarmog'i iqtisodiyotning strategik ahamiyatga ega bo'lgan yo'nalishlaridan biri sifatida alohida e'tibor qozonmoqda. Jahon amaliyotida akvakultura va sun'iy baliq yetishtirish texnologiyalarining rivojlanishi natijasida baliq mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi yildan-yilga ortib bormoqda. Natijada baliqchilik xo'jaliklarini samarali boshqarish, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va resurslardan oqilona foydalanish masalalari dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etmoqda.

O'zbekiston Respublikasida ham so'nggi yillarda baliqchilik tarmog'ini rivojlantirish, ichki bozorda baliq mahsulotlari yetkazib berishni ko'paytirish hamda eksport hajmini oshirish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, baliqchilik xo'jaliklariga yer va suv resurslarini ajratish, imtiyozli kreditlar berish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish hamda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirishga qaratilgan normativ-huquqiy asoslar yaratildi. Mazkur islohotlar natijasida hududlarda baliqchilik xo'jaliklari soni va ishlab chiqarish hajmlari sezilarli darajada oshib bormoqda.

Shu bilan birga, tarmoq faoliyatida qator iqtisodiy va tashkiliy muammolar ham saqlanib qolmoqda. Jumladan, suv resurslaridan samarali foydalanish darajasining pastligi, yem-xashak

bazasining yetarlicha rivojlanmaganligi, ishlab chiqarish xarajatlarining yuqoriligi, logistika va saqlash tizimidagi kamchiliklar, moliyaviy boshqaruvning zamonaviy talablar asosida tashkil etilmaganligi hamda innovatsion boshqaruv mexanizmlarining yetarli darajada joriy qilinmaganligi tarmoq samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ayniqsa, hududiy darajada baliqchilik xo'jaliklarini boshqarish mexanizmlarining iqtisodiy samaradorligini chuqur tahlil qilish va mavjud imkoniyatlarni aniqlash muhim ilmiy vazifa hisoblanadi.

Qashqadaryo viloyati tabiiy-iqlim sharoiti, mavjud suv havzalari hamda qishloq xo'jaligi salohiyati jihatidan baliqchilik tarmog'ini rivojlantirish uchun qulay hududlardan biri sanaladi. Viloyatda keyingi yillarda baliq yetishtirish hajmini oshirish, intensiv usullarni joriy etish va yangi xo'jaliklarni tashkil etish bo'yicha qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Biroq hududdagi baliqchilik xo'jaliklarining boshqaruv tizimi, moliyaviy-iqtisodiy faoliyati va resurslardan foydalanish samaradorligi bo'yicha kompleks ilmiy tadqiqotlar yetarli darajada olib borilmagan.

Mazkur maqolaning maqsadi Qashqadaryo viloyatidagi baliqchilik xo'jaliklarini boshqaruv mexanizmlarining amaldagi holatini iqtisodiy jihatdan tahlil qilish, tarmoqdagi mavjud muammolarni aniqlash hamda boshqaruv samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot davomida statistik tahlil, taqqoslash, iqtisodiy baholash va tizimli yondashuv usullaridan foydalanildi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Baliqchilik xo'jaliklarini boshqarish va akvakultura tarmog'ining iqtisodiy samaradorligini oshirish masalalari so'nggi yillarda ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan tadqiq etib kelinmoqda. Ushbu

tadqiqotlarda asosan resurslardan samarali foydalanish, innovatsion boshqaruv mexanizmlarini joriy etish, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimlari hamda ishlab chiqarish samaradorligini oshirish omillari keng yoritilgan.

Jahon miqyosida baliqchilik va akvakultura sektorining oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashdagi o'rni ortib borayotgani qayd etilgan bo'lib, Food and Agriculture Organization ekspertlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda akvakultura insoniyatning oqsilga bo'lgan ehtiyojini qondirishda eng tez rivojlanayotgan tarmoqlardan biri sifatida baholangan [1]. Tadqiqotlarda baliqchilik xo'jaliklarini boshqarishda ekologik barqarorlik, raqamlashtirish va ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish muhim omil sifatida ko'rsatib o'tilgan.

Akvakultura xo'jaliklarida iqtisodiy samaradorlikni oshirish bo'yicha olib borilgan ilmiy izlanishlarda ishlab chiqarish resurslaridan foydalanish darajasi asosiy mezonlardan biri ekanligi ta'kidlangan. Xususan, Asche va Bjørndal tomonidan amalga oshirilgan tadqiqotlarda intensiv baliqchilik texnologiyalarini qo'llash hamda boshqaruv tizimini modernizatsiya qilish xo'jaliklarning rentabelligini sezilarli oshirishi ilmiy asoslab berilgan [2].

Baliqchilik tarmog'ida innovatsion boshqaruv tizimlarini joriy etish masalalari Ahmed va Thompson tadqiqotlarida ham ko'rib chiqilgan bo'lib, mualliflar raqamli monitoring tizimlari, suv sifati nazorati va avtomatlashtirilgan oziqlantirish texnologiyalari ishlab chiqarish samaradorligini oshirishini qayd etganlar [3]. Ularning fikricha, zamonaviy boshqaruv vositalaridan foydalanish xarajatlarni kamaytirish bilan birga mahsulot sifatini ham yaxshilaydi.

Mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan ham baliqchilik tarmog'ining iqtisodiy rivojlanish omillari keng tadqiq etilgan. Jumladan, A. Vahobovning ilmiy ishlarida agrar tarmoqlarda boshqaruv samaradorligini oshirishda investitsion muhitni yaxshilash va davlat tomonidan moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining ahamiyati alohida ko'rsatib o'tilgan [4].

Shuningdek, Shodmonov va Jo'rayev tadqiqotlarida O'zbekistonda baliqchilik xo'jaliklarini rivojlantirishning iqtisodiy asoslari, suv resurslaridan foydalanish samaradorligi hamda intensiv akvakultura texnologiyalarini joriy etish masalalari tahlil qilingan [5]. Mualliflar tomonidan tarmoqda boshqaruv tizimini modernizatsiya qilish zarurligi asoslab berilgan.

Baliqchilik xo'jaliklarida moliyaviy boshqaruv va investitsiya samaradorligi masalalari Karimov tadqiqotlarida ko'rib chiqilgan bo'lib, unda kichik va o'rta baliqchilik xo'jaliklarida kreditlash tizimini takomillashtirish hamda subsidiyalar ajratish mexanizmlarining iqtisodiy ahamiyati yoritilgan [6].

Rivojlangan davlatlar tajribasini o'rgangan Holdren va Anderson tadqiqotlarida baliqchilik tarmog'ida klaster tizimini joriy etish ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va logistika xarajatlarini kamaytirishda muhim omil ekanligi qayd etilgan [7]. Ularning fikricha, kooperatsiya asosidagi boshqaruv modeli kichik xo'jaliklarning raqobatbardoshligini oshiradi.

So'nggi yillarda ekologik omillar va iqlim o'zgarishining baliqchilik xo'jaliklariga ta'siri ham ilmiy tadqiqotlarning muhim yo'nalishiga aylangan. Xususan, Nguyen va Lee tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda suv resurslarining kamayishi hamda ekologik muammolar baliqchilik xo'jaliklari boshqaruviga yangi yondashuvlarni talab qilishi asoslab berilgan [8].

Mahalliy tadqiqotchilar tomonidan Qashqadaryo viloyatida qishloq xo'jaligi va suv resurslaridan foydalanish samaradorligi bo'yicha qator ilmiy ishlar amalga oshirilgan bo'lsa-da, baliqchilik xo'jaliklari boshqaruv mexanizmlarining iqtisodiy tahliliga bag'ishlangan kompleks tadqiqotlar yetarli darajada emasligi kuzatilmoqda [9]. Shu sababli mazkur mavzuni chuqur ilmiy tadqiq etish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda Qashqadaryo viloyatidagi baliqchilik xo'jaliklarini boshqaruv mexanizmlarining amaldagi holatini iqtisodiy jihatdan baholash hamda tarmoq samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarni aniqlashga qaratilgan ilmiy-uslubiy yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi iqtisodiy-statistik tahlil, tizimli yondashuv, taqqoslash, guruhlash, dinamik qatorlar tahlili va iqtisodiy baholash usullariga asoslandi.

Tadqiqotning nazariy asosini baliqchilik xo'jaliklarini boshqarish, agrar iqtisodiyot, akvakultura va resurslardan samarali foydalanishga oid mahalliy hamda xorijiy olimlarning ilmiy ishlari tashkil etdi. Shuningdek, Food and Agriculture Organization tavsiyalari, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining baliqchilik tarmog'ini rivojlantirishga oid farmon va qarorlari, vazirlik va idoralarning statistik hamda me'yoriy-huquqiy hujjatlaridan foydalanildi.

Tadqiqot jarayonida birlamchi va ikkilamchi ma'lumotlar bazasi shakllantirildi. Birlamchi ma'lumotlar hududdagi ayrim baliqchilik xo'jaliklari faoliyatini kuzatish, ularning iqtisodiy ko'rsatkichlarini o'rganish va amaliy ma'lumotlarni tahlil qilish orqali yig'ildi. Ikkilamchi ma'lumotlar esa Milliy statistika organlari, qishloq xo'jaligi va baliqchilikka oid

rasmiy hisobotlar, ilmiy maqolalar hamda xalqaro tashkilotlar ma'lumotlari asosida shakllantirildi.

Iqtisodiy-statistik tahlil usuli yordamida baliqchilik xo'jaliklarining ishlab chiqarish hajmi, mahsuldorlik darajasi, xarajatlar tarkibi, rentabellik ko'rsatkichlari, investitsion faolligi va resurslardan foydalanish samaradorligi baholandi. Dinamik qatorlar usuli orqali keyingi yillardagi o'zgarish tendensiyalari aniqlanib, tarmoq rivojlanishining asosiy yo'nalishlari tahlil qilindi.

Taqqoslash usuli yordamida hududdagi turli baliqchilik xo'jaliklari faoliyati o'zaro solishtirildi hamda intensiv va ekstensiv boshqaruv usullarining iqtisodiy samaradorligi baholandi. Shu bilan birga, rivojlangan davlatlar tajribasi bilan qiyosiy tahlil olib borilib, boshqaruv tizimidagi samarali mexanizmlar aniqlashtirildi.

Tadqiqotda tizimli yondashuv asosida baliqchilik xo'jaliklarini boshqarish jarayoniga ta'sir qiluvchi iqtisodiy, tashkiliy, moliyaviy va ekologik omillar kompleks ravishda o'rganildi. Jumladan, suv resurslaridan foydalanish, yem-xashak ta'minoti, logistika tizimi, davlat subsidiyalari, kreditlash mexanizmlari va innovatsion texnologiyalarni joriy etish darajasi boshqaruv samaradorligining muhim omillari sifatida baholandi.

Olingan natijalarni umumlashtirish va ilmiy xulosalar ishlab chiqishda induksiya va deduksiya usullaridan foydalanildi. Tadqiqot natijasida Qashqadaryo viloyatidagi baliqchilik xo'jaliklari boshqaruv tizimining iqtisodiy samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqildi.

Tahlil va natijalar

Bugungi kunda O'zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, aholini sifatli oqsil mahsulotlari bilan uzluksiz ta'minlash hamda agrar tarmoqlarning eksport salohiyatini oshirish

davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Shu jihatdan baliqchilik tarmogʻi iqtisodiyotning istiqbolli va yuqori daromad keltiruvchi yoʻnalishlaridan biri sifatida rivojlanib bormoqda. Soʻnggi yillarda baliq yetishtirish hajmini koʻpaytirish, intensiv akvakultura texnologiyalarini joriy etish va baliqchilik xoʻjaliklarini qoʻllab-quvvatlash boʻyicha amalga oshirilayotgan islohotlar tarmoqning iqtisodiy samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Qashqadaryo viloyati tabiiy-iqlim sharoiti, mavjud suv havzalari va qishloq xoʻjaligi resurslari jihatidan baliqchilikni rivojlantirish uchun qulay hududlardan biri hisoblanadi. Viloyatda keyingi yillarda sunʼiy suv havzalari tashkil etish, intensiv baliq yetishtirish usullarini joriy qilish va tadbirkorlik subyektlarini qoʻllab-quvvatlash orqali baliqchilik xoʻjaliklari soni sezilarli ravishda ortib bormoqda. Biroq tarmoqda boshqaruv mexanizmlarining iqtisodiy samaradorligi, resurslardan foydalanish darajasi hamda zamonaviy boshqaruv usullarining joriy etilish holati yetarli darajada samarali emasligi kuzatilmoqda.

Tahlillar shuni koʻrsatadiki, viloyatdagi baliqchilik xoʻjaliklarida ishlab chiqarish samaradorligi koʻp jihatdan boshqaruv tizimining tashkil etilishiga bogʻliq. Xususan, intensiv boshqaruv tizimini qoʻllayotgan xoʻjaliklarda mahsuldorlik koʻrsatkichlari anʼanaviy usullarda faoliyat yuritayotgan xoʻjaliklarga nisbatan yuqori ekanligi aniqlandi. Intensiv texnologiyalar asosida faoliyat yuritayotgan xoʻjaliklarda suv resurslaridan samarali foydalanish, avtomatlashtirilgan oziqlantirish tizimlari hamda yuqori hosildor baliq turlarini yetishtirish hisobiga ishlab chiqarish hajmi oshgan.

Hududdagi baliqchilik xoʻjaliklarining iqtisodiy faoliyati tahlili natijasida asosiy xarajatlar tarkibida yem-xashak xarajatlari yuqori

ulushni egallashi aniqlandi. Ayrim xoʻjaliklarda yem xarajatlari umumiy ishlab chiqarish xarajatlarining 55–65 foizigacha qismini tashkil etmoqda. Bu esa mahsulot tannarxining oshishiga sabab boʻlib, xoʻjaliklarning rentabellik darajasiga salbiy taʼsir koʻrsatmoqda. Shu bilan birga, zamonaviy yem ishlab chiqarish texnologiyalarining yetarli darajada rivojlanmaganligi ham muhim muammolardan biri sifatida qayd etildi.

Baliqchilik xoʻjaliklarida moliyaviy boshqaruv tizimi tahlili natijasida koʻplab xoʻjaliklarda xarajatlarni rejalashtirish va moliyaviy monitoring tizimlari zamonaviy talablar asosida tashkil etilmaganligi maʼlum boʻldi. Ayrim xoʻjaliklarda daromad va xarajatlar hisobi muntazam yuritilmasligi investitsion faoliyat samaradorligini pasaytirayotgan omillardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, kichik xoʻjaliklarda biznes-rejalashtirish va risklarni boshqarish mexanizmlarining sustligi kuzatilmoqda.

Tahlillar davomida davlat tomonidan qoʻllab-quvvatlash mexanizmlarining tarmoq rivojlanishidagi ahamiyati ham oʻrganildi. Soʻnggi yillarda imtiyozli kreditlar, subsidiyalar va soliq yengilliklari baliqchilik xoʻjaliklarining iqtisodiy faolligini oshirishga ijobiy taʼsir koʻrsatgan. Natijada yangi xoʻjaliklar tashkil etilishi va ishlab chiqarish hajmlarining ortishi kuzatilgan. Biroq ayrim hududlarda kredit mablagʻlaridan foydalanish samaradorligi pastligi, moliyaviy resurslardan maqsadli foydalanish ustidan nazorat mexanizmlarining yetarli emasligi aniqlangan.

Viloyatda suv resurslaridan foydalanish samaradorligi ham boshqaruv tizimining muhim koʻrsatkichlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari ayrim xoʻjaliklarda suvdan foydalanishning meʼyoriy talablarga toʻliq mos emasligini koʻrsatdi. Suv aylanish tizimlarining

yetarli darajada joriy etilmaganligi va eski texnologiyalardan foydalanish natijasida suv sarfi yuqori bo'lib qolmoqda. Bu esa ekologik va iqtisodiy jihatdan qo'shimcha xarajatlarni yuzaga keltirmoqda.

Shuningdek, baliqchilik xo'jaliklarida logistika va mahsulotni saqlash tizimidagi kamchiliklar ham tarmoq samaradorligiga ta'sir qilmoqda. Xususan, sovutish omborlari, qayta ishlash korxonalari va transport infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi sababli ayrim hollarda tayyor mahsulotlarning yo'qotilish darajasi ortmoqda. Bu esa xo'jaliklarning sof foydasini kamaytiruvchi omillardan biri hisoblanadi.

Tahlillar natijasida Qashqadaryo viloyatidagi baliqchilik xo'jaliklarini boshqarish tizimini takomillashtirish zarurligi aniqlandi. Jumladan, raqamli boshqaruv tizimlarini joriy etish, suv va yem resurslaridan foydalanishni optimallashtirish, intensiv akvakultura texnologiyalarini keng qo'llash, moliyaviy boshqaruvni kuchaytirish hamda logistika infratuzilmasini rivojlantirish tarmoq samaradorligini oshirishning muhim yo'nalishlari sifatida baholandi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, baliqchilik xo'jaliklarida zamonaviy boshqaruv mexanizmlarini joriy qilish orqali ishlab chiqarish hajmini oshirish, mahsulot tannarxini kamaytirish va eksport salohiyatini kuchaytirish imkoniyatlari mavjud. Shu bilan birga, davlat va xususiy sektor hamkorligini kengaytirish, investitsiyalarni jalb etish hamda ilmiy yondashuv asosida boshqaruv tizimini rivojlantirish hududda baliqchilik tarmog'ining barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar

Bugungi kunda O'zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, aholini sifatli oqsil mahsulotlari bilan uzluksiz ta'minlash hamda

agrar tarmoqlarning eksport salohiyatini oshirish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu jihatdan baliqchilik tarmog'i iqtisodiyotning istiqbolli va yuqori daromad keltiruvchi yo'nalishlaridan biri sifatida rivojlanib bormoqda. So'nggi yillarda baliq yetishtirish hajmini ko'paytirish, intensiv akvakultura texnologiyalarini joriy etish va baliqchilik xo'jaliklarini qo'llab-quvvatlash bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar tarmoqning iqtisodiy samaradorligini oshirishga xizmat qilmoqda.

Qashqadaryo viloyati tabiiy-iqlim sharoiti, mavjud suv havzalari va qishloq xo'jaligi resurslari jihatidan baliqchilikni rivojlantirish uchun qulay hududlardan biri hisoblanadi. Viloyatda keyingi yillarda sun'iy suv havzalari tashkil etish, intensiv baliq yetishtirish usullarini joriy qilish va tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlash orqali baliqchilik xo'jaliklari soni sezilarli ravishda ortib bormoqda. Biroq tarmoqda boshqaruv mexanizmlarining iqtisodiy samaradorligi, resurslardan foydalanish darajasi hamda zamonaviy boshqaruv usullarining joriy etilish holati yetarli darajada samarali emasligi kuzatilmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, viloyatdagi baliqchilik xo'jaliklarida ishlab chiqarish samaradorligi ko'p jihatdan boshqaruv tizimining tashkil etilishiga bog'liq. Xususan, intensiv boshqaruv tizimini qo'llayotgan xo'jaliklarda mahsuldorlik ko'rsatkichlari an'anaviy usullarda faoliyat yuritayotgan xo'jaliklarga nisbatan yuqori ekanligi aniqlandi. Intensiv texnologiyalar asosida faoliyat yuritayotgan xo'jaliklarda suv resurslaridan samarali foydalanish, avtomatlashtirilgan oziqlantirish tizimlari hamda yuqori hosildor baliq turlarini yetishtirish hisobiga ishlab chiqarish hajmi oshgan.

Hududdagi baliqchilik xo'jaliklarining iqtisodiy faoliyati tahlili natijasida asosiy

xarajatlar tarkibida yem-xashak xarajatlari yuqori ulushni egallashi aniqlandi. Ayrim xo'jaliklarda yem xarajatlari umumiy ishlab chiqarish xarajatlarining 55–65 foizigacha qismini tashkil etmoqda. Bu esa mahsulot tannaxsining oshishiga sabab bo'lib, xo'jaliklarning rentabellik darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu bilan birga, zamonaviy yem ishlab chiqarish texnologiyalarining yetarli darajada rivojlanmaganligi ham muhim muammolardan biri sifatida qayd etildi.

Baliqchilik xo'jaliklarida moliyaviy boshqaruv tizimi tahlili natijasida ko'plab xo'jaliklarda xarajatlarni rejalashtirish va moliyaviy monitoring tizimlari zamonaviy talablar asosida tashkil etilmaganligi ma'lum bo'ldi. Ayrim xo'jaliklarda daromad va xarajatlar hisobi muntazam yuritilmasligi investitsion faoliyat samaradorligini pasaytirayotgan omillardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, kichik xo'jaliklarda biznes-rejalashtirish va risklarni boshqarish mexanizmlarining sustligi kuzatilmoqda.

Tahlillar davomida davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining tarmoq rivojlanishidagi ahamiyati ham o'rganildi. So'nggi yillarda imtiyozli kreditlar, subsidiyalar va soliq yengilliklari baliqchilik xo'jaliklarining iqtisodiy faolligini oshirishga ijobiy ta'sir ko'rsatgan. Natijada yangi xo'jaliklar tashkil etilishi va ishlab chiqarish hajmlarining ortishi kuzatilgan. Biroq ayrim hududlarda kredit mablag'laridan foydalanish samaradorligi pastligi, moliyaviy resurslardan maqsadli foydalanish ustidan nazorat mexanizmlarining yetarli emasligi aniqlangan.

Viloyatda suv resurslaridan foydalanish samaradorligi ham boshqaruv tizimining muhim ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari ayrim xo'jaliklarda suvdan foydalanishning me'yoriy talablarga to'liq mos

emasligini ko'rsatdi. Suv aylanish tizimlarining yetarli darajada joriy etilmaganligi va eski texnologiyalardan foydalanish natijasida suv sarfi yuqori bo'lib qolmoqda. Bu esa ekologik va iqtisodiy jihatdan qo'shimcha xarajatlarni yuzaga keltirmoqda.

Shuningdek, baliqchilik xo'jaliklarida logistika va mahsulotni saqlash tizimidagi kamchiliklar ham tarmoq samaradorligiga ta'sir qilmoqda. Xususan, sovutish omborlari, qayta ishlash korxonalari va transport infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi sababli ayrim hollarda tayyor mahsulotlarning yo'qotilish darajasi ortmoqda. Bu esa xo'jaliklarning sof foydasini kamaytiruvchi omillardan biri hisoblanadi.

Tahlillar natijasida Qashqadaryo viloyatidagi baliqchilik xo'jaliklarini boshqarish tizimini takomillashtirish zarurligi aniqlandi. Jumladan, raqamli boshqaruv tizimlarini joriy etish, suv va yem resurslaridan foydalanishni optimallashtirish, intensiv akvakultura texnologiyalarini keng qo'llash, moliyaviy boshqaruvni kuchaytirish hamda logistika infratuzilmasini rivojlantirish tarmoq samaradorligini oshirishning muhim yo'nalishlari sifatida baholandi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, baliqchilik xo'jaliklarida zamonaviy boshqaruv mexanizmlarini joriy qilish orqali ishlab chiqarish hajmini oshirish, mahsulot tannaxsinini kamaytirish va eksport salohiyatini kuchaytirish imkoniyatlari mavjud. Shu bilan birga, davlat va xususiy sektor hamkorligini kengaytirish, investitsiyalarni jalb etish hamda ilmiy yondashuv asosida boshqaruv tizimini rivojlantirish hududda baliqchilik tarmog'ining barqaror iqtisodiy o'sishini ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Food and Agriculture Organization. *The State of World Fisheries and Aquaculture 2024*. Rome, 2024.
2. Asche F., Bjørndal T. *The Economics of Salmon Aquaculture*. Wiley-Blackwell, 2023.
3. Ahmed N., Thompson S. Digital transformation in aquaculture management systems // *Aquaculture Economics & Management*. – 2023. – Vol. 27(3). – pp. 215–229.
4. Vahobov A.. Agrar tarmoqlarda boshqaruv samaradorligini oshirishning iqtisodiy mexanizmlari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022.
5. Shodmonov Sh., Jo'rayev T. O'zbekistonda baliqchilik tarmog'ini rivojlantirish istiqbollari // *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*. – 2023. – №5. – B. 44–52.
6. Karimov B. Baliqchilik xo'jaliklarida investitsion faoliyat samaradorligini oshirish masalalari // *Agro ilm*. – 2024. – №2. – B. 67–74.
7. Holdren G., Anderson P. Cluster management and fishery competitiveness in developing economies // *Marine Policy*. – 2022. – Vol. 140. – pp. 104971.
8. Nguyen T., Lee H. Climate change impacts on aquaculture resource management // *Sustainability*. – 2024. – Vol. 16(4). – pp. 1882.
9. Rasulov Q. Qishloq xo'jaligida suv resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish yo'llari // *O'zbekiston qishloq xo'jaligi jurnali*. – 2023. – №7. – B. 31–38.